

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Бахова Івана Степановича

на дисертацію *Комара Олега Станіславовича*

«Організаційно-педагогічні засади неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності

011 Освітні, педагогічні науки

(13.00.04 – теорія і методика професійної освіти)

Динамізм суспільних процесів, що відбуваються у сучасному глобалізованому світі, зумовлює нові стратегічні напрями перебудови освітнього процесу у вищій професійній школі та особливості неперервного професійного розвитку фахівців з метою якісної практичної діяльності в усіх галузях суспільного життя. Для вітчизняної освітньої системи це особливо актуально, оскільки відбувається в умовах розширення міжнародних зв'язків та інтеграції до європейської спільноти, що, зокрема, відображене в національних та міжнародних документах найвищого рівня (Угоді про асоціацію між Україною і Європейським Союзом (2014), Концепції мовної освіти в Україні (2011), Концепції «Нової української школи» (2016), Законі України «Про освіту» (2017) та ін.).

Модернізація сучасної освітньої сфери передбачає реалізацію неперервної професійної освіти вчителів англійської мови у контексті ключової державної політики як в Україні, так і в Європейському Союзі, яка зумовлена інтернаціоналізаційними, глобалізаційними та інтеграційними процесами, що відбуваються на національному та транснаціональному рівнях. У цьому контексті неперервна професійна освіта вчителів англійської мови відіграє стратегічну роль у підготовці кваліфікованих педагогічних кадрів до вирішення політичних, соціальних, культурних та інших викликів сьогодення, а також забезпечені ними належної іншомовної підготовки здобувачів освіти.

З огляду на актуальність та суспільну важливість проблеми організації й

забезпечення неперервної освіти вчителів англійської мови, недостатню її розробленість у теоретичних та практичних аспектах, а також доцільність вивчення й запозичення європейського досвіду в означеній сфері, рецензоване дисертаційне дослідження Комара Олега Станіславовича, присвячене питанню організаційно-педагогічних зasad неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу, є актуальним і своєчасним. Актуальність і необхідність роботи обґрунтовані дисертантом належним чином.

Вважаємо, що Комар О. С. вдало визначив *понятійно-категоріальний апарат дослідження*. Дисертант поставив за мету виявити й охарактеризувати теоретико-методологічні й організаційно-педагогічні засади неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу, визначити провідні тенденції функціонування системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови на сучасному етапі розвитку Європейського Союзу, а також обґрунтувати шляхи використання позитивного досвіду країн Європейського Союзу в аспекті неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в українській педагогічній практиці. У відповідності до мети дослідження визначено концептуальну ідею, сформульовано завдання дослідження.

Слід відмітити, що *об'єкт* та *предмет дослідження* відповідають специфіці обраної теми, логічно продуманою постає *концепція дослідження*. Для розв'язання завдань дослідження та досягнення його мети використано комплекс теоретичних, емпіричних та прогностичних методів. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, прийоми та операції з теоретичним і фактичним матеріалом здійснювалися у послідовності, заданій програмою дослідження.

Дослідження добре сплановане, чітко визначені його методологічні й теоретичні засади, коректно сформульована більшість методологічних характеристик.

Наукова новизна результатів дослідження Комара О. С. полягає у тому, що:

- *вперше* розглянуто неперервну професійну освіту вчителів англійської мови у країнах Європейського Союзу як таку, що становить синергетичну єдність національних систем професійної освіти країн-учасниць Євросоюзу та функціонує на засадах ідеї «освіти протягом життя»; досліджено освітню політику Європейського Союзу щодо регуляції й організації неперервної освіти вчителів англійської мови та визначено провідні економічні, соціальні та культурні тенденції розвитку означеної системи; визначено особливості функціонування системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в розрізі інтернаціоналізаційних, глобалізаційних, інтеграційних та культурних контекстів європейського освітнього простору; здійснено загальну характеристику системи неперервної освіти вчителів англійської мови з погляду аналізу її основних структурних компонентів; обґрунтовано специфіку організаційно-педагогічних зasad (зміст, форми, методи, засоби й технології) неперервної професійної освіти вчителів англійської мови на додипломному та післядипломному рівнях, виходячи з положень комплексності та системності європейської системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови; розроблено рекомендації щодо використання європейського досвіду професійної освіти вчителів англійської мови у системі неперервної професійної освіти України;
- уточнено сутність основних понять дослідження («організаційно-педагогічні засади», «вчитель англійської мови», «вчитель-носій мови», «вчитель-неносій мови», «підготовка вчителя», «професійна підготовка», «неперервна професійна освіта», «професія вчителя», «додипломна освіта», «післядипломна освіта», «підвищення кваліфікації», «неперервний професійний розвиток», «курикулум педагогічної освіти») в контексті їхнього використання у вітчизняному, європейському та світовому науковому дискурсі; основні положення, що зумовлюють організацію, функціонування і розвиток системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу;

— подального розвитку набули ідеї порівняльних досліджень неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Євросоюзу та в Україні; уявлення про європейські підходи щодо організації та функціонування системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови, а також можливості використання позитивного досвіду країн Європейського Союзу у вітчизняній педагогічній практиці.

Також, у вітчизняний педагогічний дискурс дисертантом введено нові маловідомі факти й ідеї щодо неперервної професійної освіти вчителів англійської мови у країнах Європейського Союзу, обґрунтовані дослідниками з цих країн; сформовано цілісну картину неперервної професійної освіти вчителів англійської мови Євросоюзу на сучасному етапі; розкрито сутність окремих понять та представлено персоналії сучасних європейських дослідників, які займаються проблемами неперервної професійної освіти вчителів англійської мови.

Варто відзначити, що усі положення наукової новизни рецензованого дисертаційного дослідження повною мірою обґрунтовано й підтверджено у тексті дисертації.

Належним чином обґрунтованим і реалізованим постає *практичне значення* одержаних результатів джослідження, яке вбачається Комаром О. С. у тому, що теоретичні результати, узагальнення та висновки можуть бути використані у процесі розв'язання проблем організації та функціонування неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу і в Україні. Положення, фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок з теорії освіти, філософії освіти, порівняльної педагогіки та педагогічного прогнозування, для розширення та оновлення змісту ряду нормативних курсів та вибіркових дисциплін, проведення семінару-тренінгу на кшталт «Неперервна професійна освіта вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу: досвід і перспективи», подального використання

інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, інноваційних технологій навчання майбутніх учителів англійської мови.

Матеріали дослідження можуть стати у нагоді під час розроблення нових вітчизняних стандартів та освітніх програм підготовки учителів англійської мови, концепцій реалізації їхньої післядипломної освіти та організації підвищення кваліфікації, а також можуть бути корисними при укладанні проектів міжнародної співпраці та академічної мобільності у сфері неперервної професійної освіти учителів.

Здобувач здійснив дослідження відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Конструювання змісту навчання іноземних мов на мовному факультеті» та комплексної теми лабораторії педагогічної компаративістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Інноваційний потенціал порівняльно-педагогічних досліджень для розвитку освіти в Україні».

Структура дисертації продумана та логічно вибудована. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертаційне дослідження логічно починається із визначення теоретичних і методологічних зasad неперервної професійної освіти учителів англійської мови у країнах Європейського Союзу.

У першому розділі «Теоретичні і методологічні засади неперервної професійної освіти учителів англійської мови у країнах Європейського Союзу» О. С. Комар ґрунтовно висвітлює стан розробленості проблеми й визначає концепцію і методологію дослідження. Доцільно відмітити, що в даному розділі дається чіткий аналіз наукового внеску сучасних дослідників у розв'язання проблеми неперервної професійної освіти учителів англійської мови в окремих країнах Європейського Союзу. Крім того, дисертант розкриває сутність основних понять неперервної професійної освіти учителів англійської

мови, що слугує підґрунтям для подальшого оперування концептосфорою у контексті проблеми дослідження.

Дисертант продемонстрував широку обізнаність з роботами вітчизняних та зарубіжних науковців – філософів, соціологів, педагогів, психологів та інших фахівців з проблем неперервної професійної освіти вчителів, виявив вміння систематизувати їх та узагальнювати відповідно до мети і предмета дослідження.

Заслуговує на увагу дане автором визначення *концепту «неперервна професійна освіта вчителів англійської мови»*, яке він наскрізно використовує у дослідженні: комплексний цілісний неперервний поліфункціональний процес освіти протягом життя, який ґрунтуються на засадах компетентнісної парадигми і забезпечує стабільний професійний та особистісний розвиток вчителя англійської мови на усіх етапах його професійної кар’єри.

У другому розділі «Функціонування системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в Європейському Союзі» дисертантом висвітлено основні тенденції, що зумовлюють розвиток системи неперервної професійної освіти вчителів в умовах формування європейського освітнього простору, представлено цілісну картину системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в розрізі інтернаціоналізації вищої освіти, виокремлено складові професійної підготовки вчителів англійської мови у контексті глобальної освіти та проаналізовано особливості полікультурного контексту професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу.

Справжньою новизною науково-педагогічного змісту дисертації постає обґрунтування функціонування системи неперервної освіти вчителів в Європейському Союзі з урахуванням основних критеріїв провадження ефективної освітньої політики. Дисертантом визначено такі основні компоненти неперервної освіти, які знаходяться у центрі уваги в означеному розрізі: демографічні чинники та умови праці вчителів, додипломна освіта вчителів та входження у професію, післядипломна освіта та підвищення

кваліфікації вчителів, міжнародна мобільність вчителів, привабливість професії вчителя. Заслуговує на увагу переконливий наскрізний аналіз представлених компонентів, які становлять систему неперервної професійної освіти вчителів в Європейському Союзі.

Нам імпонує позиція автора щодо визначення особливостей функціонування як усієї системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови, так і означених вище окремих її компонентів в розрізі інтернаціоналізації вищої освіти, в глобальному та полікультурному контекстах, які безумовно впливають на організаційно-змістове забезпечення додипломної та післядипломної освіти вчителів.

У цілому матеріал 2-го розділу дисертаційної роботи логічно викладений, характеризується власним поглядом на вирішення визначених завдань дослідження.

Цілком погоджуємося з дисертантом стосовно того, що системний аналіз предмета дослідження повинен ґрунтуватися на врахуванні двох найбільш важомих компонентів неперервної професійної освіти вчителів – додипломного та післядипломного. З огляду на це логічним вдається послідовне їх вивчення на основі обґрунтованих у попередніх розділах положень.

Так, у третьому розділі – «**Додипломна освіта вчителів англійської мови у країнах Європейського Союзу**» – автором у повному обсязі представлено додипломну освіту вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу та виділено її організаційні моделі, виокремлено та подано характеристику змісту, форм і методів додипломної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу, а також здійснено огляд інформаційно-комунікаційних технологій, що використовуються у додипломній освіті вчителів англійської мови.

Дисертантом здійснено ґрутовну роботу щодо представлення загальної характеристики додипломної освіти вчителів англійської мови, зокрема з'ясовано відмінності між додипломною освітою вчителів англійської мови для

початкової та основної / старшої школи в таких аспектах: ЗВО, які організовують та забезпечують додипломну освіту; документи, які засвідчують мінімальну кваліфікацію абітурієнта для можливості отримання доступу до програм підготовки вчителів; освітній ступінь та кваліфікація, які здобувають майбутні вчителі англійської мови; тривалість курсу додипломної освіти; моніторинг та оцінювання теоретичної та практичної складових додипломної освіти тощо.

Вважаємо, що у **четвертому розділі – «Післядипломна освіта та підвищення кваліфікації вчителів англійської мови в Європейському Союзі»** – досить повно досліджено провідні тенденції в системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів англійської мови, на основі яких здійснено аналіз організації, змісту, форм та методів означеної системи та вивчено європейський досвід використання інноваційних підходів у процесі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів.

У цілому зазначимо, що результати наукового пошуку в розділі представлено логічно і послідовно. Зокрема, тенденції розвитку системи післядипломної освіти та підвищення кваліфікації в Європейському Союзі класифіковано на категорії, які реалізуються у конкретних контекстах з погляду організації, мети, змісту, форм і професіоналізації. Означені ж тенденції зумовлюють мету, зміст та форми післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів англійської мови.

Заслуговує на увагу дослідження європейського досвіду використання *інноваційних підходів i форм* у процесі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації вчителів англійської мови, зокрема дисертантом виокремлено і проаналізовано такі інноваційні форми: наукові дослідження вчителів у процесі освітньої діяльності, використання сучасних веб-технологій, актуальні підходи до самонавчання, використання циклу «спостереження – зворотній зв’язок».

У **п’ятому розділі «Обґрунтування перспектив розвитку неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу та в Україні»** Комар О. С. представляє особливості системи неперервної

професійної освіти вчителів англійської мови в Україні, на основі чого здійснює порівняльний аналіз організації означененої системи в Україні та в європейських країнах. Вивчення систем професійної освіти вчителів англійської мови України та країн Європейського Союзу дозволило дисертанту виявити спільні та відмінні характеристики європейської та української систем з метою подальшого використання отриманих результатів при визначені перспектив використання європейського досвіду для розвитку неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в Україні.

Цікавим постає *методика проведення моніторингу сучасного стану української неперервної педагогічної освіти*, який дисертант здійснив у три етапи, провівши опитування й інтерв'ювання викладачів ЗВО, що задіяні у підготовці майбутніх фахівців англійської мови, викладачів закладів післядипломної освіти, що забезпечують неперервний професійний розвиток практикуючих вчителів англійської мови, а також вчителів англійської мови, розробивши та провівши семінар-тренінг на тему: «Неперервна професійна освіта вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу: досвід і перспективи», а також здійснивши анкетування викладачів і вчителів, за результатами якого дисертантом визначено перспективні напрями використання європейського досвіду професійної освіти вчителів англійської мови у системі неперервної професійної освіти України на додипломному та післядипломному рівнях.

Висновки дисертації відображають основний її зміст. Вони чітко сформульовані, співвіднесені із завданнями, послідовні, змістовні. Представлені *додатки* чітко вибудовані та відповідають загальній логіці авторського дослідження, доповнюють і конкретизують зміст дисертації. Аналізуючи список використаних джерел, слід зазначити, що автором опрацьована значна їх кількість та у цілому переважна більшість з них є досить сучасними, з яких 294 – іноземними мовами, що становить майже половину опрацьованих джерел. Загалом, представлене дисертаційне дослідження є досить вагомим і має практичне значення, усі теоретичні положення є

переконливими, науково обґрунтованими численними статистичними даними у формі таблиць і рисунків. Вважаємо, що дисертантом використані сучасні методи дослідження, відповідно логіці роботи.

Вважаємо, що Комар О. С. в повній мірі оприлюднив результати наукового пошуку в 46 публікаціях (41 одноосібна), серед яких: 1 монографія, 21 стаття, яка відображає основні наукові результати дослідження (з них 6 – у зарубіжних періодичних фахових виданнях), 20 – апробаційного характеру, 4 – додатково відображають наукові результати дослідження. Зазначимо, що текст автoreферату відповідає тексту дисертації, адекватне охоплює усі складові наукового дослідження.

Таким чином, можна вважати, що поставлені в дослідженні завдання виконано.

Високо оцінюючи результати дисертаційного дослідження Комара Олега Станіславовича, вважаємо за необхідне висловити певні *міркування* та *зауваження*, що виникли у процесі рецензування дисертації.

1. Проведений теоретичний аналіз науково-практичних джерел науковців Європейського Союзу в повній мірі відображає проблематику теми дисертаційного дослідження, але робота мала би ширші перспективи практичного застосування якби автор більше сконцентрувався на прикладних аспектах розвитку неперервної освіти вчителів англійської мови в системі вітчизняної освіти.

2. В підрозділі 1.1. «Стан розробленості проблеми неперервної професійної освіти вчителів англійської мови у країнах Європейського Союзу» (с. 46–56) варто було б приділити більше уваги стану дослідженості проблеми неперервної професійної освіти вчителів не лише в українській педагогічній науці, а й більш детально представити точку зору з означеної проблеми у працях європейських науковців.

3. У підрозділі 1.2. «Концепція та методологія дослідження проблеми неперервної професійної освіти вчителів англійської мови» варто було б окремо

приділити увагу культурологічному підходу, оскільки далі у тексті дисертації, зокрема на с. 158–178 та с. 216-217 автор наголошує на важливості культурної складової у контексті неперервної професійної освіти вчителів англійської мови.

4. Розділ 2, заявлений в роботі як «Функціонування системи неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в Європейському Союзі» має, на нашу думку, констатувально-описовий характер. Вважаємо, що підсилення його аналітичної складової позитивно вплинуло б на його зміст.

5. На нашу думку, у Розділі 2 доречно було б конкретизувати взаємозв'язок суспільно-економічних та політичних факторів впливу з окремими аспектами неперервної професійної освіти вчителів.

6. Підрозділ 3.3. «Моделі, форми і методи додипломної освіти вчителів англійської мови у країнах Європейського Союзу» набув би більшої досконалості за умови графічного подання у вигляді схем, малюнків більш суттєвого матеріалу дисертації, що стосується моделей, структурних складників ґрунтовних феноменів неперервної освіти в Європейському Союзі.

7. Логічніше було на наш погляд, особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій та інноваційних підходів у неперервній освіті вчителів англійської мови представити в окремому підрозділі.

8. Потрібно вказати також і на технічну сторону: у тексті дисертації мають місце окремі мовно-стилістичні огріхи.

Загалом, вказані критичні зауваження, скоріше, є рекомендаціями для подальшої наукової роботи і не знижують високої оцінки дослідження О. С. Комара в цілому, його наукової та практичної значущості.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Комара Олега Станіславовича «Організаційно-педагогічні засади неперервної професійної освіти вчителів англійської мови в країнах Європейського Союзу» є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно на

актуальну тему, а отже таким, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором результатів і практичну значущість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Комара Олега Станіславовича повністю відповідає вимогам що висуваються до докторських дисертаций пп. 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (13.00.04 – теорія і методика професійної освіти).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом»

Підпис професора Бахова І. С. підтверджую.

Ректор

Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
академія управління персоналом»



М. Н. Курко